

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VI. v Ljubljani 15. novembra 1866. List 22.

Obema prav.

Slavček poje, koj utihne,
In pobesi glavico,
Žalostno iz sërca zdihne —
Razodene tožbo to:
„Kaj pomaga, če znam peti,
Pa obleko to imam?
Moje petje kdo će vzeti?
Za obleko mu ga dam!“

Cvetka v gredi se pomaja,
Sólze lije žalostna,
Lepo si podobo graja,
Prepevati ker ne zna.
„Kaj je moja ta lepota!
Mutasta le tú stojim,
Svet je za me vsa pustota,
Žalostna na njem živim“.

Stvarnik pa oba umiri,
Táko jima razloži:
„Nehajo da ti prepiri,
Osrečujta miljudí!
Slavček ti prepjevaj milo,
Cvetka pa razvijaj cvet,
To obema bo teknilo,
Čislal vaji bode svet“.

Jakoslav.

Starši in šola.

(Izdelał Ferd. Vigele, večidel po dr. Graefe-jevih spisih.)

Razmera med šolo in starši, ki svoje otroke izročajo šolski izreji, je sicer po svojem notranjem obziru pravna; po svoji vnianji vpeljavi pa jo moremo ogledati tudi po pravni poti, kajti vzajemne ali sprotne dolžnosti so, které na eni strani ravno tako dobro starši v imenu svojih otrok od šole, kakor na drugi strani šola od staršev — vsaka stran v svojo lastno korist smejo tirjati, in če je treba, celó pravno siliti. Težko je pravne razmere med starši in šolo določevati, ker treba se je varovati

da na eni strani ne odrekamo in ne kratimo brez potrebe staršem naravnih pravic, na drugi strani pa ne smemo prezreti ničesar, kar šolsko izrejo sebosno pospešuje. Če pretresamo naravne razmere med starši in šolsko izrejo, dobimo za pravno razmero med starši in šolo v obče naslednja pravila :

I. Za starše.

1) Starši so šoli nasproti zastopniki svojih otrok pri vseh dogodkih, kjer gre za otroške pravice. Otrokom ostane šoli nasproti le toliko pravice, kolikor je prevzamejo starši in je hočejo namestovati. Tako n. pr. se nobenemu učencu ne sme dopustiti, da bi se kje in kakor koli sam in neposredno zoper svojega učitelja pritoževal. Le staršem, kot naravnim zastopnikom pravic svojih otrok, se sme to dovoliti. Čeravno se pa na videz kaže, kakor bi učenci šoli nasproti nobene pravice ne imeli, naj se učitelj ž njimi vendar tako obnaša, kakor bi gledé šolske izreje zares imeli svoje pravice.*)

2) Starši smejo po pravici tirjati, da se njih otroci vdeležujejo vsega, kar je zagotovljenega po šolskem načertu, ali kar se samo po sebi kaže iz naravnih šolskih razmer in šolske izreje. Posebno sega ta pravica na to, da je nauk dostojen in dobro vredjen, in da je odreja prava.

3) Te pravice se stika tudi tirjatev, naj šolske oblastnije skerbé za vse, kar je pripravno za pristojno šolsko izrejo, in da primerno čujejo nad šolskim delovanjem. Starši smejo (pod določenimi pogoji) priti k nauku in letnim preskušnjam,

*) Primerjaj dr. Heinr. Stephani: „Nachweisung, wie unsere bisherige unvernünftige und zum Theil barbarische Schulzucht endlich einmal in eine vernünftige und menschenfreundliche umgeschaffen werden müsse“. — Ovi pedagog tirja blizo, naj se učenec že v šoli tako rekoč spozná za „državljana“, in naj se šolsko življenje vreduje podobno državnemu življenju. Kakor se tirjati sme, da v državi ni vsa in neomejena oblast v rokah enega samega, tako tudi učitelj učencem nasproti ni neomejen samovladar. Njegova oblast naj se po učencih samih omeji, naj se jim dá delež pri postavodaji in sodniški oblasti: šola naj se vreduje prav po „ustavnih“ pravilih. Le doveršivna oblast ostane vsa v učiteljevih rokah. — Stephani-ta so zarad takih misel o svojem času mnogo zasmehovali. Tudi mi nismo ž njim v vsem enakih misli, najdemo pa vendar le tudi nekaj resničnega v njegovem nasvetu. Mi smo zoper to, da naj bi bilo šolsko življenje po svoji vnanji obliki v vsem podobno življenju v občini in državi; kajti učenec še ni srenjčan, pa odgaja se vsrenjčana, pravega človeka; šola ne more biti še občina, temuč je še le most iz družinskega v občinsko življenje, pripravnica do občine. Spoznavši to, pa moramo reči, da naj se učenci že tudi v šoli napeljujejo, se v svoji vnanji obnaši podvreči pravni misli, da so pokorni postavam. Kaj več o tem ne moremo tu govoriti.

da vidijo, kako napredujejo njih otroci; tudi smejo učitelju svoja mnenja pristojno naznanjati, pri njem in šolski oblastnji priti, se pritoževati i. t. d.

4) Gledé kaznovanja v šoli smejo starši tirjati, da se ta oblast doveršuje ne le takó, da zadostuje namenu šolske izreje, temuč tudi le takrat, kedar se učenec pregreší zoper šolo in šolski red. Vsa druga kazenska oblast, kjer se učenec ni pregrešil naravnost zoper svoje šolske dolžnosti, nego le tam, ko ga one niso vezale, se ima staršem prepustiti, ako se ti tej pravici sami ne odrečejo.

5) Vprašanje: ali imajo starši tudi pravico od učitelja tirjati, da jih pri izreji njih otrok, če je potreba, po svoji moči podpira? še ni dokončno rešeno. Mi mislimo, da starši te pravice nimajo; vendar naj pa učitelj za svojo moralčno dolžnost spozná, starše pri domači izreji podpirati, če je potreba.

6) Staršev pravno nihče ne more siliti, da bi svoje otroke puščali pri verozakonskem nauku drugega cerkv. obreda, kakor tudi, da bi jih pošiljali v šolo, ki je osnovana na veroznanski podlagi drugega kolena.

7) Dr. Graefe tudi še pravi: „Starši imajo pravico, si po svoji volji za svoje otroke šolsko izrejo zbirati, tudi jo celó sami prevzeti, če imajo za to potrebnih zmožnosti. — Starši smejo tirjati, da se njih otroci v kako javno šolo vzeti morajo, če oni sami tudi dolžnosti, ki jim potem pripadajo, prevzamejo. — Gledé prvega mnenja je to važno, pa dokaj sitno vprašanje. Marsikaj se more za, in ravno tako tudi zoper šolsko silo navoditi. Prerešetati hočemo to vprašanje drugikrat v posebnem sestavku. Danes omenimo le toliko, da je šolska sila dvojna: a) Deržava ima pravico, starše primorati, da skerbé za potrebno šolsko izrejo svojih otrok; vendar se jim tu prepušča volja, si to ali uno šolo zbrati, tudi jo namestovati z zadostljivim domačim naukom. b) Starši morajo svoje otroke pošiljati v šolo, ki jim je odločena.

Pravne odločbe

II. za šolo.

1) Šolske pravice se delé nekaj v pravice učiteljeve, nekaj v pravice šolske oblastnije. Šolske oblastnije imajo šolske pravice, če se niso ktere učitelju samemu naložile, povsod neposredno varovati, učitelja pri vsakem primerleju namestovati in braniti njegove pravice.

2) Šolske oblastnije smejo pravno tirjati, da starši svoje otroke, če so dosegli primerno starost, v javno šolo pošiljajo, ali da saj dokažejo, da se drugače primerno podučujejo; tudi jih iz šole ne smejo vzeti popred, dokler otroci ne dosežejo določene starosti.

3) Šola more pravno tirjati, da starši svoje otroke redno k nauku pošiljajo, in zatorej more in mora, če drugače ne gre, tudi siloma za redno obiskovanje šole skerbeti. Se vé, da šola te sile ne more in ne sme sama, temuč le po gosposkini oblastniji izvrševati. — Na videz se tu 2) in 3) ne vjema s tem, kar smo zgoraj v 7) navodili. Kakor smo že zgoraj rekli, govorili bomo v posebnem sestavku o šolskem deržanstvu in o šolski sili (Schulpflichtigkeit und Schulzwang), in skušali bomo tedaj, da bomo rešili še marsiktero drugo vprašanje, in marsikteri ugovor.

4) Če starši svojega otroka ne puščajo pri verozakonskem nauku v šoli, ker se uči v smisli drugega verozakona, kakor katerega je otrok, sme šola tirjati, da se on drugod zadostljivo v tem nauku podučuje, in da starši to tudi vsakikrat dokažejo, če se od njih tirja.

5) Šola sme pravno tirjati, da starši spolnujejo vse dolžnosti, ki jih imajo ali sami, ali njih otroci po šolski razmeri, ali razločno, ali tiho, tedaj samo po sebi razumljivo. Taka dolžnost n. pr. je, da starši svoje otroke preskerbljujejo s potrebnim šolskim orodjem, da učnino redno plačujejo i. t. d.

6) Šola ima pravico, da staršem o njihovih otrocih, kolikor je treba, primerno poroča, da jim naznanja svoje opazke in mnenja, in da jih vabi, da bi jo podpirali.

7) Šola ima tudi oblast, da kaznuje — v mejah, ki so ji odločene od šolske oblastnije, t. j. če se učenci pregreše kot učenci, tedaj če se pregreše med naukom, v učilišču, na poti v šolo, gledé šolskih nalog za dom in v cerkvi, ako je obiskovanje cerkve učencem zapovedano. Nasprotno se staršem ne more dovoliti, da bi svoje otroke izrečeni šolski kazni, dokler očitvidno ne prestopi od šolske oblastnije odkazane meje, svojevoljno smeli odtegniti, — da bi si sami pomagali.

8) Dvomljivo je, ali so starši pravno dolžni, šolo z domačo izrejo in lastnim zgledom podpirati, da bi ložeje dosegla šolski namen pri izreji njih otrok. Kar tiče nas, mislimo, da šola do ove tirjatve nima prave pravice, da je pa to moralična dolžnost staršev.

Prvi razred.

(Konec.)

Med vsemi nauki, ki zdaj sledijo, je v prvej vrsti kršanski nauk. Kaj se naj o tem stori in kako? Pred vsem vadi katehet otroke križ delati in „Oče naš“ moliti. Res je sicer, da jih to že matere doma učé, al kdo ne vé, kako je vse nepopolnoma, da pri vsem tem veliko časa preteče, preden jih navadi, da vsi enako in prav križ delajo in besede pravilno izgovarjajo. Kedar otroci molijo, naj gledajo v podobo, ki visi pred njimi na steni, da se obvarujejo raztresenosti, pri križi držé levico na prsih, pri „Oče naš-u“ pa prejenjujejo po odgovoru in po vsakej prošnji. Potem sledí ob enem kršanski nauk in svetopisemske zgodbe. Kršanski nauk po kakem katekizmu nikakor ne gré razlagati, kajti otroci, še ne vajeni misliti, ne bodo umeli in torej tudi ne poslušali. Katehet naj pričnè tedaj zgodbe sv. pisma stare zaveze. Otroci poslušajo zgodbe prav radi, posebno, ako jim jih mično pripoveduje, in ko je eno končal, naj jim jo pokaže na podobi *), naj izpeljuje iz nje vrske resnice in čednosti, ktere naj polaga na srce in v kakem izreku, ki se ga ob enem naučé, v spomin vtisne. Dasiravno so jim pa zgodbe zeló priljubljene, naj vendar ne bo preobilen; preživi otročiči postanejo tudi pri najlepših pa predolgih povestih nemirni. Dalje — da se uk nekoliko spremeni, otroci pa spomin krepijo in besede pravilno izgovarjati vadijo, kar je za pravopis zeló zeló važno, naj jih katehet eno uro v tednu enoglasno iz glave učí, in sicer: šest resnic, lastnosti božje, darove sv. duha, angeljevo česenje, rožni venec, deset božjih in pet cerkvenih zapoved, sedem sv. zakramentov in vse razpole grehov in čednosti. Drugega polleta sledijo zgodbe sv. pisma nove zaveze, ktere naj enako kot prvega polleta obdeluje, ter vsako uro nekoliko ponavlja, kar so se otroci na pamet učili. Ko je tudi te zgodbe končal, kar se konec tretjega mesca lahko zgodí, naj potem pričnè kršanski nauk tudi iz bukvic malega katekizma. Tako bodo konec leta vedili pripovedovati vse zgodbe stare in nove zaveze, ki so jim med letom srca razveselovale in zlahtnile, pa tudi znali mnogo tvarine naštevati iz spomina, kar jim tudi koristi, če tudi še vsega ne razumejo.

Kar se tiče pisanja in branja, se morajo otroci po sedanjem

*) Bilder-Bibel. 40 Darstellungen der wichtigsten Begebenheiten des alten und neuen Testaments. Freiburg im Breisgau. Herder'sche Verlagshandlung 1861.

učnem načrtu prva dva mesca le v slovenskem, pozneje pa ob enem v slovenskem in nemškem jeziku poučevati. Kdor se je pedantsko po tem načrtu ravnal, je vidil konec leta sad svojega truda v tem, da otroci niso znali ne slovenski, ne nemški brati, in tudi ne pisati. Učitelj je strmel nad tako slabim vspehom, pa kaj je bilo storiti? Polovičniki stopili so v višji razred, tukaj prejeli so vže več bukev, kajti iz njih bilo jim je nabirati si vednosti, pa kakó, ker še brati ne znajo! Ubogi učitelj drugega razreda moral je tedaj rad ali nerad vsem drugim predmetom v škodo zvrševati, kar se v prvem razredu ni zgodilo, in ta pogrešek čutila sta tudi tretji in četrti razred, odt od pa tudi pritožbe, da otroci premalo zmožni v gimnazije prestopajo. Znano je, da se otroci v dveh mescih brati niso v stanu naučiti, če se tedaj po preteklem tem času precej na nemški poduk preskoči, je razvidno, da to otroke samo moti, ter napredek popolnoma uniči.

Kako je tedaj temu v okom priti?

Ako se bo prihodnjic nemšina v šolah enako zahtevala, *) kot dozda, velja potem sledeče pravilo: Nikar se ne loti prej drugega dela, dokler prvega dobro ne končaš. Otroci morajo tedaj najprvič v maternem jeziku dobro poučeni biti, preden na nemškega preskočijo, to se pa ne zgodi v dveh, treh mescih, ampak veliko pozneje, in sicer, ako učitelj marljivo dela, nalogo te v 6. mescih lahko zvrši. Otroci imajo zdaj trdno podlago, znajo ročno brati in pisati, in ni se več bati, da jih bo v nemškem poduku kaj motilo, marveč se nemški poduk s pridobljenimi vednostimi tako pospeši, da otroci v poslednjih 4. mescih prav lahko toliko dosežejo, kolikor so si z 6. mescih v matrnem jeziku prisvojili.

Kako pa mora učitelj računstvo obdelovati, mu prav jasno razlaga „Navod iz glave poštovati“, torej naj se krepko tega vodila drži in pridno obdeluje, in gotovo dosegel bo, kar je otrokom vediti, da bodo zmožni prestopiti v drugi razred. Kar bi bilo še tu opomniti in je zelo zelo koristno, je to, da bi se otroci učili poštevanko, če tudi mehanično na pamet, ker se to prav lahko zgodi, sej ni mehanizem popolnoma zavreči in sej tudi vedno modrovanje ne donša posebne koristi.

V Ipavi mesca vel. srpana 1866.

Vodja.

*) Ravno slišimo novico, da se bo po predlogu deželnega odbora slovensčini odločevalo več časa.

Drobtinice prestavljenim in nastopnim učiteljem.

Spisal Fr. Govekar.

II.

Da more učitelj presoditi in previditi, koliko sadú sme pričakovati v svoji novi službi, in da more svoje delovanje prav in primerno vravnati, je potrebno, da zvé, kaj vaščanje od šole mislijo, in v kaki razmeri živé med seboj. Učitelj se lahko kmali prepriča o značajnosti vaščanov, ter opazuje njih dobre in slabe lastnosti. Naj bolje je pa, če učitelj verjame le svojim očém in skušnjam, ne pa kakim opravljevcem in dolgojezičnikom. *) Tako opazovanje pa naj ne bode zavoljo radovednosti ali kakega drugega slabega namena, ampak le zato, da se vé učitelj v svoji službi modro obnašati, sicer bi mu pa to opazovanje več škodovalo, kakor koristilo, ter ga pri ljudeh pripravilo ob potrebno čast in veljavo. O ljudeh nikar pre naglo ne sodi! **) Velikokrat boš zapazil pod slabo, borno lupino izverstno zerno, dostikrat boš pa tudi vidil, da je lično poveršje vse, kar ima kdo na sebi. Prepričal se boš, da si le prepogostoma in preveč verjel praznim in sladkim besedam in pa vnanjemu blišču, skusil pa boš tudi, da, ako le ti nisi preojster in prepust, ter se vsake vgodne priložnosti o pravem času modro poslužiš, sebi in drugim več koristiš, kakor pa, ako se misliš za naj bolj zvedenega in skušenega v vasi, in se zato z nikomur ne meniš. Potrebno je, da je učitelj moder, prijazen in resnoben. Vedi, da kdor hoče ljudi boljšati, jih more prej poznati; pot do glave in do serca pa ni vsakemu in vselej odperta! — Prizadevaj si pa tudi, da se popolnoma prepričaš o svojih učencih, koliko imajo dobrih, koliko slabih lastnosti. Potrudi se, da dobiš vir, iz kterega izvirajo vse slabe navade in zadržki, ktere te v tvojem delovanji in trudu opovirajo in zadržujejo, ter poišči zoper nje pripomočke in zdravila, ktere potem pridno rabi. Sicer pa nikar ne misli, da bodeš v šoli vse naenkrat zboljšal in preobernil. Potrebno je, da veš, da kdor misli, da bode vse naenkrat naučil, on ne nauči nič, in kdor

*) „Obrekovavec in tisti, ki ga posluša, oba imata hudičke; prvemu sedi na jeziku, drugemu v ušesih“, pravi sv. Bernard. — „Zagradi s ternjem svoja ušesa, nikar ne poslušaj hudobnega jezika, in napravi svojim ustom vrata in ključavnice“. Sir. 28, 22, 28. Pis.

**) „Ne sodite, in ne bote sojeni“. — Sv. Duh uči: „Smert in življenje je v jezikovi oblasti“, — in dalje: „Kar imaš zlata in srebernine, stôpi, in napravi tehtnico, da tehtuješ vsako besedico, preden jo govoriš“. Pis.

misli vse na mah zboljšati, tudi malokdaj kaj zboljšša! Ravnaj tedaj modro v vsakem obziru in pri vsaki priložnosti! Prizadevaj si, da vse, kar je slabega, koj s začetka zatiraš in uničiš; vse, kar je pa dobrega, vterjaj in zlahtni.

Pomenki

o slovenskem pisanji.

XLIII.

U. Po vsém tem še ne vém, jeli župan naš po besedi, ali ni. Rad bi pa vedil, ker imamo sedaj po novi vstavi spet župane in županije, in zlasti, ker ima Slovenija toliko Zupanov in Zupancev in Zupančičev, da nikamor; in kedar berem poslednje ime v kakem nemškutarskem šolskem letniku: Suppantschitsch, se mi dozdeva, da ni le gotovsko, ampak celo gotentotovsko!!

T. Župa (nemšk. Gau, lat. comitatus) je beseda znana posebno Serbom in Hrvatom. Popisal je H. Jireček „Slovan-ské právo v Čechách a na Morávě“ — in iz te knjige je posnel nekoliko M. Mesić v Književniku I. 2, in ondi kaže, da župa znači prvobitno po Miklosičevem in Hilferdingovem mnenji a) kuću, stanje, takodjer i čeljad prebivajuću u kući (i danas u Dalmac. cf. Vuk St. u rječ. župa); b) kotar, u kojem stanuje župa ili narod (cf. Konst. Porfyrog. o Hrvatskoj; ogerski komitati (slovašk. stolice) so mu županije = Gespannschaften; comes je ispán = župan; comes palatinus nandor ispán = nadvorni župan); c) u slovjen. starožitnostih, pravi, znači župa občinsko narodno imanje (cf. zakonik cara Stjepana Dušana). Danas znamenuje župa u Slavoniji parokiju, u Lužici selo, obćinu, u Slovenaca ured; in župan, piše dalje, nam je še a) glava žûpa ili županija, ili b) načelnik manjih obćina itd. — Hrvatje imajo sedaj velikega ali verhovnega župana p. v Zagrebu, Reki itd. in podžupana. „Velikoga župana imenuje sam kralj. On je kraljev namjestnik u županiji; ostale častnike izabira narod. Područje velikoga župana vrlo je znamenito. On je glava političke i gospodarske uprave i županijskoga pravosuđja“ itd. — Kurelac piše, da župa je sedaj a) županija, b) plovanija ili parohija, i podžup je dvojeqa perja: u primorju našem zovu tako crkvenjaka a u

Istri slugu pri sudu, a podžupan je prvi pod županom (vid. Fluminensia).

U. „Župan je od župa stsl. Gemeinde, Distrikt — piše nekdo v Novicah l. 1851. Beseda „župnik“ pomeni v južno slovenskih deželah „fajmoštra“; na Slovenskem je pa prostemu narodu še malo znana, in ker je nemška župa (Suppe) v pomenu juha sploh zlo vkoreninjena, se ne bo dala še kmalo vpeljati. Beseda župnik ne izhaja iz „zaupnik“, ampak iz ravno tiste korenine kot župan. Sicer pa tudi beseda fajmošter ni nemška, ker je spakedrano vse skupej iz: parochia in magister, in od todi po vseh evropejskih jeziki, na priliko Meister, maitre, maestro, mojster, majstor, mešter itd. — Ako je beseda župnik namesto fajmošter v kakim kraju že navadna, bo toliko pripraviši, ker bodo ljudje imeli za duhovsko reč župnika, za deželsko (to je „politiško“) pa župana“.

T. V hrov. serbskem jeziku se veli župa, župna zemlja sonniges Land; koreniko najdeš v sansk. gup, urere. Vendar jaz ne bi iz korenike gup — žup, urere, izpeljeval rusko-poljske besede župa, salis fodina, piše k že omenjenemu stavku Terstenjak, marveč bi postavil jo k sansk. gôpa geršk. γοπή, specus, slov. žep, žepina, Thalschlucht, primeri: Žepina, ime vasi v dolini v vojniški fari. V rojstni moji vesi se še vidijo tri gomile (mertvaški grobi), in ljudstvo kraj imenuje „na gomili“, travnike pod gomilo pa župnjake. *) Druga ves, kjer se tudi mertvaški grobi najdejo, se veli „Župetinci“, in mnogim kmetom one okolice se pravi Župek, Župnik. Na ptujskem polji stoji Župečja ves, katero so ponemčili v „Ammannsdorf“. —

U. Kar je to je. V narodnem koledarji našem so v Matičinem imeniku duhovni pomočniki še večji del kaplani, fajmoštri pa so že vsi župniki. Zdaj le ne vem, ali porečemo posihmal župniki le tistim, kateri so matičarji, drugim pa fajmoštri, ali kali?

*) V ribniški dolini na Kranjskem imenujejo župnice tiste košnice (senožeti), ktere so županom prepuščale grajščinske gosposke, ki so bile ob enem tudi politične in sodnijske, za njihove opravila, in na Gorenkem blizo Kranjske gore se župnik imenuje grajščinski travnik, kamor so ljudje hodili na raboto ali tlako: V župnik gremo itd.

XLIV.

T. Kranjski Slovenci pravimo očetu županu špan, materi županji pa španja, Dolenci celo špa(n)ja. „Župan ist aus dem Lateinischen jupan, jopan des Mittelalters entstanden“ — pravi Jarnik (Etymolog. 1832). Pomljiva je tudi stsl. beseda stopan' dominus, herus (Originis alb., stepi bonus, stopan praefectus pastoribus Mikl.; pri Bulgarih „ženy nazývají své muže stopany (stupany) a muži ženy stopankami (stupankami)“ cf. Slovník naučný str. 962.)

U. Dosti dolgo sva že v „španoviji vlekla špano“ —; razdeliva zdaj besedo, in povej mi, kaj pa pomeni pan samo o sebi! Ali ni morebiti tistega početka in pomenka kakor ban?

T. Jungman česki piše: pan, primit. pol. pan cf. sanscr. pa, pah, Fürst, Herrscher, graec. παων — παω besitzen, dominus, hospodar (pán bñh, pán pánŭw, panáček cf. κυρillos); diff. ban gubernator Slavoniae, Croatiae, Illyrii et regnorum Hungariae annexorum. In ravno tako kaže Miklosič: pan' dominus: e lingua pol. irrepsit in quaedam monumenta psl. recentiora . . rad scr. pã tueri. Terstenjak primerja razun pã sansk. tueri, tudi pã — pascere (pabulum, panis) ter pravi, da v besedi pan, kakor v besedi gost, tičijo zapopadki „Ernährer, Besitzer, Schützer, Herr“. (Novic. 1856.)

U. Toraj Slovani Gorenci imajo pana; Dolenci pa bana? Ali je ban le Hrovatom znan?

T. V hrovaški knjigi (Prva dal.-hrv.-slav. izložba l. 1864) se str. 110 bere v opombi: »Hrvatska bijaše od VII. do početka XII. stoljeća neodvisna država, imajuća svoje narodne vladare, koji se nekada velikimi župani i knževi, kašnje kraljevi zvaše. . . Okolo kralja bijahu dvorski dostojanstvenici . . . Državni dostojanstvenici bijahu banovi i župani. Državni poslovi obavljahu se na saborih, koji dielili su zakonodavnu vlast s krunom. Zemlja bijaše razdieljena na banovine i županije.«

In Rački (Cyr. i Meth. I, 25) piše: »Kod Avarov cielog naroda bješe chagan, a za njim sledijaše bajan = ba(j)an = ban. To je stalno, da dočim ini takodje Slojjeni (kano Česi) imadjahu svoje župe i župane, za bane ništa neznadjahu.«

U. Kako razlagajo ime ban jezikoslovci?

T. Eni mislijo, da je ban a) skrajšano ime namésti bojan (Metelko), kar priča gr. βοείνος Κορ. gloss. cf. pas v družih narečjih raztegnjen v pojas, stati — stojati itd.; drugi mé-nijo, da je b) iz lastnega imena Bajan (Chagan Bajan je bil Obrom ali Avarom glavlar od l. 558 — 561, in potem bi bil Chagan : Chan = Bajan : Ban); ali pa c) iz občnega imena

peržanskega bajan — baan, — ban t. j. vojvoda (Safařik); spet drugi si domišljujejo, da je d) iz glagola bajati, to je govoriti po predbi (Poklukar), stsl. serb. fabulari, incantare, bajan incantator cf. scr. bhâ, bhas splendere bhaš loqui gr. φη-μι lat. fari; ban' banus, ns. croat. serb.; baniti se superbire. bel. notâ byzantinorum βοείνος Mikl.; Dufresne βοείνος; še drugi terdijo, da je e) južni ban severni pan (μπάνος — Kinnamos), in Jarnik (str. 52) piše: Ban, der Ban, verwandt mit Pan. Pan, bei den Polen und Böhmen: Herr; jedoch panovec, top. B. in O. Kärnten, und pan-ov-ec, top. B. in M. Krnt. — der erste eine eingegangene, der zweite eine noch bestehende herrschaftliche Waldung — zeigen an, dass der Name pan in Kärnten vor Alters nicht unbekannt war (cf. župnik, župnica, po Mikl. pratum silvae adiacens, in panovec po Jarn.).

XLV.

U. Po Miklosiču in Terstenjaku je vsaj v hrovaško-serbskem jeziku župa tudi familia, domesticci, populus — domača čeljad, vojska. Kaj je to: čeljad, in kaj mu pomeni tu vojska?

T. Čeljad' je staroslovenski familia, populus, sarcinae; bulg. čelêd, čes. čeled', rus. serb. čeljad (cf. slov. obrazilo ad za množnine ali zborne obilnosti p. červad, telad, živad, zelenjad, gnjilad itd.) ter zaznamnja to, kar slovenski pravimo družina, posli, in tistega pomena je bila in je sim ter tje še beseda vojska.

Mesić, govore o nekdanjem slovanskem pravu, piše, da na jugu se veli vojska to, kar župa t. j. čeljad ali slovenski družina. „U Boci se pita: Koliko imaš vojske u kući? a žena će kod nas i danas mužu si reći: moj vojno! In vojevoda ali vojvoda je 1) glava porodice ali glava porodična u zadruzi, 2) glava naroda, 3) vodja u ratu ili boju, i to za to, što je po starom običaju sva oružana čeljad u boj išla, gdje je porodična glava bila i vodjom“.

U. Vodja je sploh iz glagola voditi, vojvoda pa je vodja v boju; ali bi se ne reklo toraj bolje bojvoda?

T. Voj je stsl. bellator, in v množ. štev. večidel exercitus, in v tem pomenu je sedaj v vseh jezikih slovanskih. Od tod vojevoda ali skrajšano vojvoda (slovenski tu pa tam vájvoda, ker se o menja dostikrat z a p. vozataj n. vozotaj itd.) dux, bellidux, Heerführer, Feldherr, Herzog.

U. Namesti stsl. voj, voin je nsl. sedaj vojak, vojniki, in od tod vojna, vojska, vojščak itd.

T. Vojna je stsl. bellum; milites, in vojska exercitus; bellum. Toraj pravijo nekteri tudi vojskovodja nam. vojvoda. V staroslovenskem že, kakor tudi v nekterih sedanjih slovenskih se bere srednjega spola: vojsko, exercitus (Kriegsheer, Truppen).

U. In boj iz glag. biti je prav za prav bellum, pugna; od tod slov. izrek boj biti, lat. pugnam pugnare (nem. die Schlacht schlagen).

T. Boj je stsl. flagellum; pugna, caedes. Linhart primerja besedo boj z gerško βοή (Geschrei, Schlachtgeschrei, Schlacht) in z rusko bojû (ich heule, t. j. voj rus. Geheul), in nemško „Krieg“ z gerško κραγή, slov. krik (clamor, das Geschrei, der Auflauf, kričati, franc. crier itd.)

U. „Vodja u ratu ili boju“ —; jeli rat slovenska beseda?

T. Stsl. je rat f. pugna, insurrectio, exercitus; scr. *rá* latrare. V navádi je zlasti v hrovaškem in serbskem slovstvu, toda moškega spola. Stsl. je ratiti se, ratovati bellum gerere; nslov. imamo samo ratišče hostile (Lanzenstiel, Lanzenschaft) meg. lex. securis kluss. ratyšče čech. ratište“ cf. nsl. rantišče sensenstiel dain. 64. et ranta lange stange; stsl. ratište hasta; ratovište pertica, fustis (Mikl.).

Iskrice.

Če mati vzame svojega bolnega otroka v naročje in ga pritiska k sebi, pozabi otrok svojih bolečin, in mirno zaspí. Tudi tvoje serce naj se v žalosti umiri, kedar se spominjaš, da je pri tebi nebeški Oče, ki skerbi za te, svojega ljubega otroka.

Vzivaj veselje tega življenja, vendar pa se spominjaj, da je podobno metulju, ki hitro zgubi lepe barve, če ga le količkaj terji primeš. Veselje je enako tudi bilki, na kateri se prelepo blišči rosna kapljica; ako jo vtergaš, že zgubi ta svojo lepoto.

Zadovoljnost sladí tudi kratko in borno kosilce; enaka je gostivničarju, ki ne more veliko postreči, pa je vendar sila prijazen in nam za službo pripravljen.

Prošnja do „Učit. Tovarša“.

„Ljubi Tovarš“!

V opazki l. 21. me dolžiš, da sem v svojem odgovoru (T. l. 19, 20 t. l.) posamesne stavke tergal in jemal iz celote T. spisov, ter z nekako zvijačno logiko g. Svetoslavu podtikal misli, ki jih ni nikdar terdil . . . . Pa, kaj ne vidiš v odgovoru, da navajam najpred jedro in poglobitno misel, katero obsega konec 1. pisma (konec namreč še le podkopuje D. spis); potem poglobitno misel celega 2. in ravno tako celega 3. pisma, katero potem zavračam?

Posamesne pa dokazne stavke moram navajati, ker vsak vé in zna, da samo terjenje brez dokazov in prič ne veljá nič. Tolmačil sem tedaj g. S. pisma po celoti, po zvezi besedi in stavkov, da celo po paralelismu t. j. enake misli obsegajočih stavkih, in po duhu nasprotja, v katerem so pisana.

Po teh vodilih se razlagajo sv. pismo in vsi logični spisi, kaj za T. bi pa ta hermenevtika ne veljala?! Milo smehljanje pa budi podtikanje zvijačne logike — sofistike, ktere je (da ne omenjam več neprijetnega o njej) pač potreba zoper ostre logikarje, ako jih čemo kako preslepiti, nikakor pa ne zoper T. ali slasti zoper omenjena pisma, ktera bi v logičnem rešetu še kaj podrešetine dala, ker tvarina ni bila dosti prebavljena in po logičnih vodilih vredjena, kakor sem že v odgovoru nekaj facih hib nedoslednega mišljenja dokazal. Kaj je g. S. mislil, jaz ne vem; kar je dal natisniti, to sodim in zavračam po čerki pa brez sofistike, ktere ni kar nič potreba. Prosim tedaj, overzi z dokazi moja terjenja; dokazani resnici se rad uklonim, in tudi rad celó prekličem krivo svoje mnenje. Dokler pa ne dokažeš tega, česar me dolžiš, biva tvoja opazka prava opačka. — Tebi, ne meni, ker brez dokazov obdolževati ni ravno pošteno. Sicer ne zinem besede več *) ker logični možje sami lahko sodijo, nelogični naj pa mislijo, kar vedó in znajo.

Istinovič, učitelj.

Novice.

Iz Turniš pri Polčanah. Ko je bil 30. avg. l. l. okrajni shod štajerskih kmetovavcev v Kleinstetenu, in je nastalo vprašanje, kaj je vzrok sedanjega obožanja in osiromašenja pri ljudstvu, se je med drugim tudi to le odgovorilo: „Der schlechte Zustand der Landschulen, auf deren Verbesserung nichts verwendet wird“. Jaz pa k temu odgovoru rečem: „Teneatis risum amici, in se nikar ne serдите zoper vsako pušico, ki le prepegosto leté od vseh strani na šolo“.

*) Hotli ste imeti **Vi** zadnjo besedo; tù jo imate! Pravde je konec.

Bože moj! kako more vendarle šola vzrok biti obožanja ljudstva, če pa taisto za šolo nič ne stori, in mu po takem šola ne zavdaja nobenih stroškov

Kaj da vse nekteri zanešenjaki od šol ne tirjajo, in se tako ponujajo za sodnika v stvari, katero le slabo umejo, nam kaže tudi dopis od sv. Trojice v 39. l. „Novic“, kjer g. dopisnik sploh razodeva nezadovoljnost nad šolskim ukom in učitelji, in pravi, da se v nekterih šolah v tretjem razredu to uči in sprašuje, kar je za drugi in prvi razred, kar je pa skoraj neverjetno. Sej imamo za vsaki razred posebej zapovedane učne knjige, in ravno po knjigah razred od razreda razločujemo in podučujemo. Kar pa g. dopisnik govori od pet dečkov in deklic, ktere si učitelji izurijo, da pri izpitu za druge odgovarjajo, jez mnenje rajnega učenega Fr. Verhnjaka tako le raztolmačim: „Unter hundert slovenischen Schulkindern finden sich gewöhnlich fünf bis zehn, die alles aufsassen, was man ihnen vorträgt, unter den Deutschen aber höchstens zwei bis drei“. Tako je govoril pred desetimi leti mož, ki je bil član več učenih družeb, in menda ni tako enostransko šol sodil, kakor midva z omenjenim trojičkim dopisnikom. Ali je menda g. učitelj takrat druge učence iz šole spodil, ko je teh desetero podučeval, in ker se gospodje poslušalci pri izpiti pri prostih odgovorih dolgočasijo, zatorej g. učitelji le bolj imenitne strune napenjajo, naj bi se jim prikupili in se umaknili nezadovoljni kritiki.

G. tr. dopisnik blodi tudi nekaj gledé našega živeža in plačila, kar pa je le samo prazna mišljija, in mu morem naravnost povedati: „Vedi, brate! boljše je, derži ga, kakor lovi ga“. „Man muss sich strecken nach der Decken“. „Si fueris Romae, romano vivito more, si autem alibi, vivito sicut ibi“, in v nekej nemški knjigi sem bral: „Besser ist Gehalte flüssig mahen, als sie zu erhöhen“.

Ako g. nadžupniki, koji so dobro fasionirani, in imajo svoje bogate letne rente, in namesto, da bi tako zvane letne spomine svojim kaplanom prepustili, še taiste od enega goldinarja na dva od leta povišati hočejo, in ne pomislijo, kakor je g. Hojzl prav dobro omenil: „Als unbefugte Kollekturanten auftreten“, pokaj bi torej mi učitelji od svojih starih navadnih in fasioniranih pravic odstopili, dokler zato nobenega povračila nimamo. Vsak naj to svoje brani, kdor pak sega prek meje, temu po perstih. „Boni pastoris est titillare, non tondere pecus“ bodi rečeno g. župnikom brez zamere, vsakemu svoje; nikar pa ne mislite, da bodete čres vas abusom odpravili naš usum, zvon, ako zato dobimo gotovo dnar, in takrat se ne bodemo več mešali med kolekturante in ljudstvu novih bremen nakladali. Sapientia sat.

Iz Šturje. Ker vidim, da „Tovars“ rad prejema spise posebno o učiteljskih zadevah in nam učiteljem prinaša mnogo koristnega in potrebnega, naj tudi dovoli, spregovoriti o neki reči, o kateri, če se ne motim, še nobeden ni nič omenil. *)

V „Tovarsu“, kateri nas učitelje kakor neka posebna vez obsega, naznanjajo se tudi premembe v učiteljskem stanu, ktere večidel vsaki naj popred pogleda, ko dobi „Tovarsa“ v roke, pa ravno pri tej pri-

*) Ne enkrat, že večkrat je „Tov.“ o tem govoril.

liko pogreša se „imenik“ (Schematisem) ljudskih učiteljev, iz kterega bi se razvidilo, koliko in kateri učitelji v tej ali uni šoli delajo, od kod so domá, koliko so stari i. t. d. Sej imajo take imenike tudi drugi stanovi, kakor: častita duhovščina, redovniki, vojaki, vradniki itd.

Mislím, da bi bil ta nasvèt večini mojih tovaršev všèč, ter bi se gotovo radi na to delo naročevali; pa tudi mnogi gospodje duhovniki bi pristopili in si ga naročevali.

Morebiti bi bilo prav, da bi se zavoljo prepogostih stroškov ta imenik vsako drugo ali celo tretje leto na svitlo dajal? *)

Iz Maribora. (Konec.) Kakor mi je prijatelj Chorkoloušek pravil, so na Českem v ljudskih šolah také biljarske in rudninske male zbirke v navadi, in, sevèda, nauk kaj pospešujejo. Skusite, morda tudi šolski odbor z denarjem kaj v ta namen pripomore, kajti veliko berilo ima v sebi članke za življenje, ne samo da bi se brati učili in posamne stavke razlagali, ampak tudi predmetov jegovih se imajo naučiti učenci. Zato naj se pri skušnji tudi sprašujejo zemljopisni, družbinski, naravoslovski, naravopisni itd. članki po obsegu, kakor se sprašuje katehisem ali slovnica. Na nauk teh predmetov se ima toliko časa obračati, kolikor na slovnico, ali na računstvo, ali na katehizem, ali na branje, in ker se branje in učenje teh predmetov lahko združi, tedaj gotovo dvakrat toliko truda kot na vsak drug predmet. Če mi porečete, da preveč tirjam, vam odgovorim, da pridni učenci se to lahko naučijo in se gotovo naučijo, le pomislite, kaj so, postavim, pri sv. Jurji iz veronauka vse pravili. Ne samo da so ves katehizem znali in razumeli, so še pravili toliko in toliko dogodeb iz sv. pisma starega in novega zakona, toliko životopisov od svetnikov itd., da so se poslušalcu lahko solze vtrinjale samega veselja in očudovanja nad tolikim vspehom. Ljudska šola je ljudsko vseučelišče, v njem se tedaj res ima vse naučiti, kar navaden ljudski človek o navadnem krogu za življenje potrebuje; tudi o soparni in umetni moči, o parostrojih, o brzojavah, kakor o navadnih opravičnih pismih bi imel učence dobiti vsaj kako grobo tenjo spoznanja, to zahteva čas in jegove tirjatve. Naj se zato slovnica malo okrajša, posebno teoretična, in naj se le toliko uči, kolikor je učenec povžije. Povžije pak mlada pamet slovnice silno malo, večina slovnških pravil se nauči in pozabi, ter ostane brez koristi. Koliko pa mladi razum slovnice povžije, se pozná v pisavi. Slovniško pravilo znajo, pišejo le inače, in kedar pišejo, ne mislijo na slovnico. Homer ni znal slovnice in Herodot ne, še pozneji samostalnika in priloga niso razločevali, in kako imenitno so pisali! pri nas se pak na pamet učimo, kaj je samostalnik, prilog, glagol itd. večkrat take zavite omeje, da jih komaj razumemo, in če jih razumemo, kaj nam to koristi, kaj v pisavi, kaj v govoru? In vse to se še uči navadno v nemškem in slovenskem jeziku. Tačas bi se lahko naučili poznati vse avstrijske, celó vse evropejske dežele in glavna mesta. Bral sem liste lepo umevne, navdušene, in poslušal sem enake govore, in pisavci in govorniki ne bi znali reči, kaj je glagol, kaj samostalnik? Če jaz imam voliti nad bistvenimi predmeti koristnimi za življenje in pa slovnico, izvolim si

**) Ta „imenik“ naj bi imel ljudske učitelje vseh slovenskih škofij.

prve. Sicer slovnica mora biti, ona mišljenje vedri in obliko vtrjuje, toda razmerno kot en predmet in samo praktična, to je, besede spoznavati in pregibati brez vseh umetnih in zavitih pravil, in zavedenje govora, ki ga govoriti že znamo, s poimenovanjem skladnjinih prikazni.

Veliko berilo tedaj ne sme biti samo zarad branja ali izgled slovnških pravil, ampak posebno zarad predmetov, ki se po kolobarji v večih letih naj več preberejo, prebrani pa po obsegu ponavljajo, ki jih iz šole iztopivši učenci znajo, in tako učenje naj se pri skušnjah tudi kaže.

V občem tedaj prav zadovoljen, zarad poduka v sadjo-, bčelo- in sviloreji še posebno vesel šolskega vspeha, in od petja in deklamovanja v obeh šolah radostno ganjen nisem mogel zamolčati želje, da bi se tudi drugi predmeti velikega berila spravili na isto stopnjo natančnega in skerbnege poduka kot sadjo-, bčelo- in sviloreja, in če se pri tem celó slovnica malo prikrajša. Morda se šolski možje dajo pripraviti, da za kazavni nauk v velikem berilu kupijo kake zbirke, slike, orodja, stroje, vse polagoma, tačas pak, kolikor naš kraj nanasa, naših učiteljev znana in cenjena marljivost naj sama skupi. Gotovo pričakujoč da mi č. gg., ki se za to reč brigajo in marajo, na moje prijazne opombe v „Učiteljskem Tovaršu“ odkrito in prijazno odgovorijo, v čem da se motim, ali kaj imam prav, ostajam s prisrčnim pozdravom
ves vaš Ivan.

Iz Ljubljane. Nevtrudljivi pisatelj gosp. prof. A. Janežič je dal na svetlo v drugem zelo popravljenem in pomnoženem natisu svoj „Deutsch - slovenisches Taschen - Wörterbuch für Schule und Haus“, ki se dobiva pri bukvarjih za 2 gold. 40 kr. Živo ga priporočamo posebno ljudskim učiteljem, šolskim in učiteljskim knjižnicam in sploh vsem, ki potrebujejo ročnega slovarja.

— Zaklad kranjske sirotnice je pri poslednjem srečkanji oblagacij od l. 1860. dobil 5000 gold. Gotovo vesela novica.

— Domoljubne, blage gospé in gospodičine že o večerih prav pridno hodijo v čitalnico šivat obleko ubogim šolskim otrokom. Bog jim daj srečo!

— Dobili smo važni ukaz, ki vredeje učiteljske dohodke; prihodujič več o njem.

Premembe v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofiji. *) G. Ivanu Ceteljnu, učitelju v blejskem Gradu, je podeljena služba tretjega učitelja v deški glavni šoli v Loku, in na njegovo mesto v Grad pride g. Janez Trojar, učitelj v Šmartnem pri Kranji, v Šmartno pa je postavljen g. Alojzi Račič, poterj. pripravnik; g. Anton Jerom, podučitelj v Loškem potoku, gre za učitelja v novo šolo v Zalinu, na njegovo mesto v Loški potok pa g. Jožef Franke, poterj. pripravnik.

*) Pri tej priliki lepo prosimo, da bi nam kdo naših čast. gg. dopisnikov blagovolil naznaniti „premembe v učiteljskem stanu“ tudi v drugih slovenskih škofijah.

Vreda.

 Pridjan je Kazavec št. 4., 2 strani.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.

Tovaršev

K a z a v e c

pri 22. l. 15. novembra 1866. št. 4.

Kdor hoče kako naznanilo o šolskih rečeh ali sploh kaj primernege v „Tovaršu“ naznanjati, plača za vsako verstico s takimi le navadnimi čerkami 4 kr. za enkrat, dvakrat 6 kr., trikrat 8 kr. Za vsakkratni natis se mora plačati še 30 kr. za kolek ali štempelj.

O začetku šolskega leta priporočam vsem č. č. g. g. šolskim prednikom in učiteljem:

Spisje za slovensko mladino.

D drugega pomnoženega natisa.

Spisal

A. Praprotnik.

To šolsko knjigo je že pri prvem natisu slavna šolska oblastnija priporočevala posebno za rabo v nedeljski šoli in učiteljem, da bi se urili slovenski jezik pravilno govoriti in pisati; drugi natis pa je še veliko obširnejši in splošnim potrebam primernejši od prvega, in ker se dan danes od učencev in učiteljev vedno več tirja, — je tedaj prav naravno, da nobena boljša šola in noben slovenski učitelj ne more biti brez te knjige. Velja 30 kr. — Imam pa v svoji mnogoverstni zalogi tudi vse druge šolske knjige za ljudske šole — slovenske in nemške — in različnega pisavnega orodja, t. j. pisavnice (teke) s predpisi in brez predpisov, peresa, svinčnike, tablice i. t. d.

Matija Gerber,

bukvovez v Ljubljani poleg zvezdnega sprehajališča.

V **Jož. Rud. Milic-evi** tiskarnici v **Ljubljani**
je ravno kar prišel na svetlo, in se tudi drugod
pri bukvarjih dobiva:

PALČEK.

Koledar za leto 1867.

Dal

A. Proprotnik.

Ta mali žepnik se je že vlani mnogim prikupil
in v marsikteri žep zlezel, torej tudi letos upa,
da ga domorodci ne bodo zametvali, ker je zopet
prav mično oblečen. Pripraven je posebno tudi
za darila bolj odrasli mladini.

Velja mehko vezan 20 kr., lično v platnu
vezan s svinčnikom pa 40 kr.

Tudi so tu še na prodaj za šolska in druga darila:

ZLATI OREHI

slovenski mladosti v spomin.

Spisal

Ivan Tomšič,

učitelj v Terziču na Gorenskem.

Pervi zvezek. Z eno podobo. Veljajo lepo vezani za darila 36 kr.

Darek

pridni mladosti podelil A. Praprotnik. Z nekterimi podobami.
I., II., III. zvezek. Posamni po 36 kr., vsi trije vkup 1 gold.

Marija naša pomočnica.

Povest za mlade in odraščene ljudi. Mehko vezana 22 kr.,
za darila 30 kr.

O č e n a š.

Povest za keršansko mladost in keršansko ljudstvo. Z eno
podobo. Za darila 60 kr.